

Néma orvos

A népi gyógyászatnak, a népi orvoslásnak régi hagyománya van világszerte. Nagyon sok füvet ismerő asszonyról és férfiről tudunk, akik bírták a házi gyógyítás fortélyait. Ez a fajta kororvoslat a néphitnek azon részét alkotja, amelyben keverednek az igazi tudáselemek és a hiedelmek. Néprajzkutatók szerint a hitt dolgok a hagyománynak empirikusan nem ellenőrzött elemei, de a népi tudás igen sok elemét az évszázados gyakorlat megerősítette (például a gyógynövények hatását egyes betegségek és gyógyító eljárások esetében). A népi orvoslás olyan összetett normaszorozat, amelyben nagyon nehéz elválasztani a hiedelmeket a tényszerű és hasznos tudástól, bár a hiedelmek gyógyító erejét sem lehet lebecsülni (*Magyar Néprajz*. VII. köt. Akadémiai Kiadó, Bp., 1990. 693–724.).

A népi orvoslás része volt a mindennapi életnek, hiszen a történelem folyamán majdnem minden családban vagy közösségben volt legalább egy személy, aki ismerte az orvoslás tudományát. Leggyakrabban a nők foglalkoztak gyógyítással, ők ismerték és szerezték be azokat a gyógynövényeket, amelyekre a legnagyobb szükség volt. Természetesen egy településen belül léteztek orvosi tanulmányokat végző szakemberek is, akik a mindenki által ismert népi

gyógymódok mellett alkalmazták a megfelelő szakkezelést.

Magyarországon és Erdélyben is széles körben alkalmazták a népi gyógyászat praktikáit, hiszen már a 17. században is jelentek meg olyan kiadványok, amelyek az orvos nélküli falvak lakóinak ajánlottak gyógyírt a bajaikra.

Az alábbiakban egy 1818-ban megjelent, a Fűskuti Landerer örökösének költségével készült „házi könyvecskéből” – amely Székelyföldön is nagy népszerűségnek örvendett – mutatunk be néhány receptet izelítőként. Ennek a példánynak az első kiadása 1805-ben jelent meg Kassán Landerer Mihály János kiadásában, majd halála után az utóda, Landerer Lajos Pozsonyban és Pesten újra kiadta. (A német eredetű nyomdászcsalád 1720-ban alapította meg első nyomdáját Budán. A későbbiekben azonos időben több magyarországi városban is rendelkeztek nyomdával.)

A 148 oldal terjedelmű könyv több mint 120 betegségre kíván gyógyírt adni, ábécé rendbe állítva a korban leggyakrabban megjelenő „bántalmakat”. A kezelési leírások terjedelme változó, ugyanakkor több eljárást is javasol egyes betegségekre. Az alábbiakban idézünk néhány érdekes népi gyógykezelési eljárást.

Álmatlanságról

A kerti kaporból vagy száraz mákfejből csinálj lábfürdőt, abban áztasd lábaidat, megjön álmod. – A salátamagot és a mákot összetörvén és vízzel megöntvén kösd homlokadra. – A fecs-

*„Amint nagy az erő a fenevadakban,
Úgy nagy erő vagyon füvekben s
szavakban.*

*Tartsd magad melegen, ne terheld
gyomrodát,*

*Egészséges léssel, nem érzed
bajodat.*

*Élj mértékletesen, vigyázzál
magadra,*

*Gazdag léssz, nem is jön szükség a
házadra.*

*Ismerd meg magadat, féljed
istenedet;*

*Ki pokol tüzétől megmenti lelkedet.
Ezen szép, szent tanács maradjon
szívedben,*

*És légyen halálig szüntelen
eszedben.”*

Zsálya

kefészket, ha az embernek, aki nem alhatik, szívére teszed, úgy elaluszik, hogy addig fel nem ébred, míg róla el nem veszed.

Asszonyok különféle bajairól

Amely viselős asszonyon fejértisztulás vagyon, szedje meg a fejér egérfark füvet virágostól, házban megszáraztván, tégyen hozzá mind porostól pókhálót, magát ezekkel füstölje. Ha pedig rendszerént a természet nem járja, végyen egy jó marok tormát, megmosván törje öszve és tegye két itzés fazékba; bort töltvén reá, tartsa harmadnapig jó fedél alatt, azután ruha által kifacsarván levét, reggel és estve azt igya. Ha teje elvesz: a bodzafának gombáját megszáraztván, törje öszve, és borba elegyítvén arról igyék, elég teje léssen. Ha a Szt. János füvet megissza, azon haszna léssen. Ha nehezen szül: a fekete ürmöt vízbe áztatván arról igyék. Teje hogy bővebb légyen: a kapormagot törd öszve, lencselevesben felforralván: mikor meghigga, néha-néha azt igya. Ha mátrája leszallott: a petrezselymet, majoránnát, szarkaláb virágot, fejér ürmöt fedő alatt borban főzd meg, timsót téven belé, egynehányszor add innya. Ha meghalt benne a gyermek, vagy a gyermek mássa benn maradt, a farkasalma fünek gyökerét borban főzd meg, mirhával és borssal azt igya reggel s estve. Ha szülése idején nagy hévsége vagyon: a bodza és szekfű virágot főzd meg édes tejben, és lágymelegen kösd hasára.

Istenfa

Bánatnak elűzéséről

Főzd meg jó borban a közönséges ökönyelvű füvet és a bazsalikom zöld füvet, melyet a magyar asszonyok magról szaporítanak kertjeikben és cserépedényeikben, és azt igyad gyakran, melegen vagy hidegen, amint tetszik, valóban elűzöd magadtól a bánatot, mely unalmat szerzett szívedben s testedben.

Büdös szájról

Zúzd meg a savanyú kerti vagy mezei sóskának leveleit, és az azokból kifacsart lével mossad dohos szádát belőlről, de egy kevés megtört timsót is tégy hozzá. – A zsályát, útifüvet, izsópot, szekfüvet fejr borban főzd meg erősen, azt igyad. – Fejr ürömmel csinált vizet gyakorta igyál, ez a szádnak büdösségét elűzi. Jó evégre citromhajat, viola vagy örvénygyökereit is rágni.

Csont és egyéb testfájdalmi ellen

A vereshagymát meg kell tisztítani és kerekre metélni, egy tálba rakni, erős égettborra tölteni s meggyújtani, mikor erejének fele elégett, a fájdalmas kart vagy egyéb részt jó melegen kenni, és a vérhulló füvet borban meg kell főzni, s kifacsarván, jó melegen rárakni, s jól békőtni napjában háromszor.

Hajhullásról és nevelésről

Ha a mogyoróhagymát öszvetörjük, kinek a haja vedlik és hull, kenje meg vele a kopasz helyet, megnő a szőre. – Égesd meg a diót. Annak hamvát, ha falajba habarod, és azzal fejed kened, hajad nevelsz. – Ha istenfának porával, mézzel elegyítve a kopasz fejedet gyakran kened, azt meghajásítod. – A vizezők gyökerét áztasd lúgba, és gyakran azzal mosogasd fejedet, hajad nevelsz. – A mogyoróbelet törd öszve és elegyítsd mézzel, azzal kend a kopasz helyet. – Vízitormát, ürmet, istenfáját, vérehullófü gyökeret megfőzvé lúgban, azzal mossad, azután egy csomó vagy falka legyet törj öszve jóféle terpentinnel és tyúktojás székével, azzal kenjed fejedet, midőn hajad hull, és kopaszodni kezdel.

Talpának feltöréséről és fájásáról

A dohány leveleit timsóval együtt borban főzd meg, és éjszakára kösd bé vele. Egy fazék vizet felforraltván és azt dézsában töltvén, vess belé egy marok sót és két jó marok hamut, melegen egy-néhányszor abban áztasd lábadat, a testből akármely nyavalyát levon.

Demeter Csanád

A székely népviselet

A székely viselet legtöbb eleme más magyar viseletekben is megtalálható. A különbséget a népviseletet felfedező és arról „pillanatképet” készítő XIX. századi közírók a házi-szöttes anyagok nagyobb szerepében látták.

A házilag szőtt gyapjúposztó ruhák főleg a férfiak körében maradtak fenn. Összekapcsolódásuk az ellenzős „magyar nadrág” és a karöltős „dolmány” szabásával helyi fejleménynek tűnik, s benne nyilvánvalóan a szegénység és ugyanakkor a rangosság tudata, valamint a hatóság elvárásai játszottak fontos szerepet. A hatalom képviselői sem az Erdélyi Fejedelemség korában, sem a Mária Terézia megszervezte határország idején nem gondoskodtak az egyenruha készítéséről, hanem elrendelték, hogy a népviseletet a rangra és az ezredhez tartozásra utaló jelekkel lássák el. Az egykori határőrök maguk állították ki egyenruhájukat (ing, gatyá, rövid és hosszúzeke, posztólájbí, harisnya, csizmadia készíttette lábbeli), mely a helyi viselettől alig különbözött (a határőrök a régiesebb irhabunda-ruhák helyett részben egyszerű posztókabátot, részben posztóhuzatú mentefélét viseltek), s amelyen a valamely ezredhez való tartozást jórészt csupán az anyag és a díszítés színe, esetleg a szabás fejezte ki.

Ami a női viseletet illeti, Fél Edit és Hofer Tamás szerint „jóformán páratlan jelenség, hogy (a Székelyföldön) a szoknya és a pruszlik anyagát is házilag szőtték, nemcsak gyapjúból, hanem pamutból is.” A női öltözetben a XX. század elejéig, helyenként utolsó harmadáig természetesen kender és len, valamint a kisállattenyésztésből származó gyapjú mellett több évszázad óta jelen volt az importált és Háromszéken a XVIII. századtól már fel is dolgozott pamut is. E nyersanyagok többségét maguk fonták fonallá, és esetenként maguk festették házi vagy bolti/vásári festékekkel. Marosszéken 1866-ban a „festő elemeket” csak a „ritkább színek előhozásánál veszik a boltból”. De pamutfonalat vásárolhattak és festhettek is. Híres fejtőfestők működtek Hídvégen és Kantán. A

kender és kecskegyapjú alapanyagú, maguk szötte kelmet muharnak, a színes pamutfonal vásznat pedig fejtőszöttesnek vagy egyszerűen csak szöttesnek nevezték. Színritmusával és a hozzá társított változatos jelentésszerrel a fejtőszöttes a székely művészi háziipar egyik legszebb műfaja. Posztót és vásznat szükségükön felül is szöttek, mert azt bármikor értékesíthető pénzforrásnak tekintették, s főleg a háromszékiek a fejtőszöttesrel a Mezőség falvaiban is kereskedtek (Gazda Klára – Haáz Sándor: *Székelyek ünneplőben. Színek és formák a székelyföldi népviseletben*. Plánétás Kidó, Bp., [1998]. 14-15.).

A népviselet jellegzetes darabjai

A székely férfi népviselet legközismertebb ruhadarabja a szorosan testhez álló, fehér posztónadrág, a székely harisnya, melynek csak zsinórzata változik vidékenként vagy éppen falunként.

A harisnyához zsinórszegésű, félkemény szárú fekete csizma illik, továbbá sima kezelős, csukott gallérú, fehér vászomból vagy gyolcsból ké-

*Gyarmati Lajos G.
népi szabómester*

